

TİRANLAR

Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi

Waller R. Newell, Carleton Üniversitesi'nde Siyasal Bilimler ve Felsefe profesörüdür. Aynı üniversitede, Batı Edebiyatı alanında Kanada'nın dört yıllık tek lisans programı olan Beşeri Bilimler Bölümü'nün kurulmasına yardım etmiştir. Üniversite Öğretmenlerine Beşeri Bilimler Devlet Burs Vakfı ve Woodrow Wilson Uluslararası Merkezi'nde Akademisyenler Burs Programı'nda çalışmaktadır. Yazdığı kitaplar arasında *Tyranny: A New Interpretation* (Cambridge University Press); *The Soul of a Leader: Character, Conviction and Ten Lessons in Political Greatness* ve *The Code of Man: Love, Courage, Pride, Family, Country* sayılabilir.

Dilek Şendil 1979 yılında Kadıköy Maarif Koleji'ni bitirdi. İstanbul Üniversitesi Amerikan Edebiyatı Bölümü'nde lisans programını tamamladı. Bugüne değin pek çok çevirisi yayınlandı. Dilimize kazandırdığı kitaplar arasında Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*; Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*; Doris Lessing, *Mara ile Dann*; Lawrence Durrell, *Karanlık Labirent*; Karen Armstrong, *Mitlerin Kısa Tarihi*, Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*; Amélie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu* ile Erik Jan Zürcher (ed.) *Askerlik İş ve Askeri İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi*; Ian Hodder, *Uygarlığın Doğuşunda Din ve Çatalhöyük Örneği* sayılabilir. YKY'den çıkan çevirileri: Ian Hodder, *Çatalhöyük: Leoparın Öyküsü* (2006); Gerald MacLean, *Doğuya Yolculuğun Yükselişi: Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz Konukları* (2006), John Gray, *Saman Köpekler: İnsanlar ve Diğer Hayvanlar Üzerine Düşünceler* (2008), Alberto Manguel, *Geceleyin Kütüphane* (2008) ile *Gezgin Kule ve Kitapkurdu* (2016); Tony Judt, *Savaş Sonrası: 1945 Avrupa Tarihi* (2009) ve *Olgular Değişince* (2017).

WALLER R. NEWELL

Tiranlar

Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi

Çeviren

Dilek Şendil

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5371
Tarih - 136

Tiranlar - Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi / Waller R. Newell
Özgün adı: **Tyrants - A History of Power, Injustice, & Terror**
Çeviren: **Đilek Şendil**

Kitap editörü: **Derya Önder**
Düzeltili: **Alper Zorlu**

Kapak ve sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Arzu Yaraş**

Baskı: Elma Basım Yayın İletişim Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7 Küçükçekmece / İstanbul
Telefon: (0 212) 697 30 30
Sertifika No: 12058

Çeviriye temel alınan baskı: Cambridge University Press, New York, 2016
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2019
ISBN 978-975-08-4497-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017
Sertifika No: 12334
© Waller R. Newell 2016

Bu kitabın çevirisi Cambridge University Press izniyle yayımlanmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

Önsöz • 7

Teşekkür • 9

Giriş: Tiranlığın Tuhaf Seyri • 11

Tiranlığın Üç Yüzü • 13

Antik ve Modern Dönemde Tiranlık Anlayışı • 16

Pusuda Bekleyen Tiranlar: Terörizm ve Gençlerin Haklı Öfkesi • 18

Şiddet Güzellemesi • 24

Günümüz Dünyasında Tiranlık Sorunu • 25

KISIM BİR

**Akhilleus'un Hiddeti: Homeros'un Kahramanlarından
Dünyanın Efendisine ve Tanrısına • 33**

Homeros'un Kralları ve Kahramanları • 36

Dünyanın Kralları: Evrensel Monarşi • 43

Tiranlık mı, Cumhuriyet mi? Batı'nın Doğuşu • 52

Büyük Cumhuriyet • 74

Evrenin Sahibi: Cumhuriyetten İmparatorluğa • 82

KISIM İKİ

Tanrı Şehri mi, İnsan Şehri mi?

Modern Devlet İnşa Edenler Olarak Tiranlar • 95

Batı'nın Çöküşü • 102

Feodal Monarşi ve Büyük Varoluş Zinciri • 109

Tanrı'nın Yeryüzündeki Gölgesi: Osmanlı Halifesi • 113

Hükümdarlar ve Halklar: Batı'nın Yeniden Doğuşu • 121

Tanrı'nın İzni ve Benim Yetkimle: Şu Hayranlık

Uyandıran Tudorlar • 130

Devlet İnşa Eden Tiranlar Bugün de Var: İyiliksever Despotizm • 150

KISIM ÜÇ

Gökten Ölü Kartallar Düşer:

Robespierre'den El Kaide'ye Binyıl Tiranlığı • 169

İnsanın Doğal Durumu: Rousseau'nun Kanlı Rüyası • 172

Robespierre ve Toplu Katliamın Cebiri • 176

Binyıl Tiranlığının Alametifarikaları • 181

Büyük Gün Gelir Çatar: Binyıl Devrimi Yeraltına Çekilir • 190

İkinci Thermidor Yok: Binyıl Tiranlığı Geri Geliyor • 201

Bir Numaralı Leninist • 205

Nasyonal Sosyalist Dünya Nimetleri • 212

Führer • 220

Nasyonal Sosyalizm'den Üçüncü Dünya Sosyalizmi ve
Uluslararası Cihat'a • 231

Tiranın Zorba Kişiliği • 236

Binyıl Tiranlığının Bugünü • 241

Dünya Çapında Halifelik: Cihatçıların Ütopya Hayali • 245

Tanrı'nın Nükleer Cumhuriyeti • 247

Terörizm Bir Amaca Giden Araçtır: Devrimci Ütopya • 255

Sonuç: Demokrasi Nasıl Kazanır? • 258

Tiranlık Gezisine Çıkıyoruz • 258

Vladimir Putin: Reformcu ve Kleptokrat Başkana
Bir Tutam Binyılcılık • 260

Gezi Sürüyor: Demokrasi ve Tiranlık Cazibesi • 265

Batı Ne Yapmalı? • 270

Yirmi Birinci Yüzyıl Devrimi'nin Sınırları • 275

Tiranlığın Cazibesine Homeopatik Tedavi • 279

Meraklılarına Okuma Önerileri • 283

Dizin • 290

Önsöz

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin kendi hükümetinin de altına imza koyduğu Ukrayna'nın toprak bütünlüğü anlaşmasını ihlal edip Kırım'ı istilaya kalktığı zaman, ABD Dışişleri Sekreteri John Kerry, biraz da hayretle, bu saldırgan militarist tutumuyla Putin'in adeta "19. yüzyıl" içinden çıkıp gelmiş biri olduğunu söyledi.

Eğer siz de böyle düşünüyorsanız, bu kitabı okumayı hemen şimdi bırakın. Ne de olsa tarihin akışı eninde sonunda Putin gibi geriye giden maceracıların icabına bakmayacak mı? Kendisi olsa olsa, demokrasiyi dünya geneline yayma ve saldırganlıklara son verme yolundan kısa süreli bir sapma olabilir.

Yok, siz de benim gibi, Vladimir Putin'in *her* devrin adamı olduğuna inananlardansanız, o zaman okumaya devam edebilirsiniz. Çünkü bu kitap tiranlığın insan manzarasında nasıl ve neden kalıcı bir özellik olduğunu anlatıyor. Bu kitap, kimi antik çağlardan bu yana, kimi özellikle modern çağla ilişkili, tarih boyunca varlık göstermiş ve hâlâ var olan tiran hükümet tiplerini ele alıyor. Antik Yunan ve Roma'daki kökenlerinden başlamak üzere, Avrupa'yı feodalizmden çıkararak modern çağa getirip devlet inşa eden despotlara kadar, tiranlığın tuhaf yolculuğunun izini sürüyor. Son olarak, 1793 Jakoben Terörü'yle başlayan Bolşevikler, Naziler, Başkan Mao, Kızıl Kmerler ve bugünkü Cihatçılara kadar devam eden totaliter tiranları açıklıyor.

Bu kitap aynı zamanda tiranların ve tiran olmaya heveslenenlerin, yani teröristlerin, genellikle çarpık psikolojik yaradılışıyla ilgilidir. Göreceğimiz gibi, teröristler pusuda bekleyen tiranlar oldukları için, tiranlıklar kurulur kurulmaz, esir aldıkları tebaaya dehşet saçmaya devam ederler. Nihayetinde bu kitap, tiranların kendi kanlı işlerini yerine getirmek için hoş tutulmuş ve sadık takipçilerinin desteğini alma yollarıyla ilgileniyor.

Eğer bu konular size ilginç geliyorsa –hepsinden önemlisi, demokrasiyi korumak ve desteklemek isteyen aydınlanmış yurttaşlar için bunu gerekli görüyorsanız– o zaman bu kitap sizin için diyebiliriz. İnsan eliyle gerçekleştirilmiş her türlü adaletsizliği ele almıyor. Daha çok Batı'ya odaklanıyor. Diğer yandan tiranlığın, insan ilişkilerinde ve siyasal eylemi açıklamada kalıcı bir seçenek olduğu inancımı temel alıyor.

Tarihin ilerleyişinin, eğer gerçekten böyle bir şey varsa, tiranlıktan paçayı kurtaramadığı açıkça görülür. Geçen yüzyılda totaliteryanizmin soykırım dehşetleri, bugün IŞİD gibi dünya çapında halifelik peşinde koşanlar bunun

kanıtıdır elbette. Tarihin ilerleyişine inanmak, göreceğimiz gibi, bizzat tiranlığın yayılmasına katkıda bulunabilir. Sadece bizi tiranlığın ortadan kalktığını düşünmeye tatlı tatlı kandırdıkları için değil, en kötü totaliter rejimlerin hepsi, tarihten *taraf* olduklarını, bugünkü kitle katliamı ve fetihler sayesinde hepimize gelecekte daha iyi bir dünya sağlayacaklarını iddia ettikleri için de... Bugün dünya genelinde, bir yandan demokrasi uğruna kahramanca bir mücadele verildiğine, diğer yandan baskı rejimleri ve hareketlerinin huzur bozucu gücüne tanık oluyoruz. Bu ister Suriye'deki iç savaş, Putin'in saldırganlığı, ister IŞİD tehdidi olsun, demokrasi ve tiranlık çoğu zaman atbaşı görünürler. Amerikan kuvvetleri şimdilerde Irak'ta Cihatçılara karşı çarpışırken, oradaki düşmanlarımızdan esinlenerek kendine Müslüman diyen teröristler, Amerika'nın kendi topraklarında acımasız saldırılar gerçekleştiriyorlar. Bunlar neden şimdi oluyor? Batı nasıl tepki vermeli? Tarihin bize verdiği dersler neler?

Özgür özyönetim anlayışı, Marathon ve Salamis'ten Waterloo'ya, Dunkirk, Normandiya Çıkarması, Dayanışma Hareketi ve Çöl Fırtınası Harekâtı'na kadar defalarca tiranlığa karşı zafer kazanmıştır fakat demokrasilerin dönem dönem unutkanlık nöbetlerine tutulduğu, tiranlığın ne olduğunu teşhis edemediği anlaşılmaktadır.

Bu kitabın o unutkanlığı gidermeye iyi geleceğini umut ediyorum. Demokrasi, her seviyede tiranlıktan daha iyi bir fikir, üstelik adil bir kavgada neredeyse hep galip gelir. Ancak bu fikri savunmak ve başarıya ulaşmasını sağlamak için onun en büyük ve en dayanıklı düşmanının farkında olmamız gerekir – bu da tiranlıktır.

Teşekkür

Nevada Las Vegas Üniversitesi, Carol C. Harter Black Mountain Enstitüsü, Beverly Rogers Vakfı'nın Beşeri Bilimler Araştırmaları Bölümü'nde konuk öğretim görevlisi olarak bir yıl geçirmek bana olağan akademik görevlerimden uzakta bu kitabı tamamlama fırsatı verdi ki, bunun için minnettarım. Black Mountain Enstitüsü'nde verilen halka açık konferans sayesinde bu kitaptaki Üçüncü Kısım'ı değerli bir kitleye önceden sunma şansım oldu. Kitabın genel konularını Washington'da bir konferansta sunmama ve çıkardıkları *First Principles* dergisi için kaleme aldığım bir makalede irdelememe olanak verdikleri için başta David Azerrad ve Arthur Milikh olmak üzere Heritage Vakfı'na teşekkürü borç bilirim.

Tamamı dostum olan eski öğretmenlerim ve şimdiki meslektaşlarımla yanı sıra, akademik çevrelerin yanında hayatın her alanından daha niceleri, daha önceki kitaplarımda olduğu gibi bu kitabın da başından sonuna kadar benden desteklerini esirgemediler. Kendilerini bir süredir görmesem bile ne yazdığım ile ilgilendiklerini sık sık hayal ederim, umarım onaylıyorlardır. Bunların arasında, herhangi öncelik gözetmeksizin sıralıyorum, Thomas ve Lorraine Pangle, Harvey Mansfield, Lynette Mitchell, Charles Fairbanks, Robert Goldberg, Leah Bradshaw, Catherine ve Michael Zuckert, Peter Ahrens Dorf, Stephen Smith, Norman ve Karen Doidge, Gary Clewley, Paul Rahe, Clifford Orwin, Ryan Balot, Barry Strauss, George Jonas, Gerald Owen, Robert Sibley, Ken Green, Mark Lutz, David Fott, yanı sıra Carleton'daki meslektaşlarımla Tom Darby, Farhang Rajaee ile Geoffrey Kellow, ayrıca akademi dünyasında kendi yollarında ilerleyen Alex Duff ile Matthew Post dahil eski öğrencilerim var.

Son olarak beni desteklemeyi, teşvik etmeyi ve kitabın oluşum sürecinde iyileştirilmesi için akıllıca önerilerde bulunmayı eksik etmediği için editörüm Robert Dreesen'a içten teşekkürler. Ayrıca, hep olduğu gibi, eşsiz düzelti yeteneği, bilgisi ve önerileri için eşim Jacqueline'e –aslında çalışma arkadaşım– teşekkür ederim.

Giriş: Tiranlığın Tuhaf Seyri

Capri adasının Napoli Körfezi'ne bakan tepesinde, Roma İmparatoru Tiberius'un yazlık villasının harabeleri yer alır. Zirveye dek kıvrılarak uzanan dar yolu iki saat tırmandıktan sonra nihayet oraya vardığınızda manzara büyüleyicidir. Ne var ki, paramparça haliyle bile devasa bir saray olan villanın kendisi ondan daha etkileyici; haşmeti, kudreti ve dehşetiyle sizi müthiş etkiler. Kemerli patikalar sizi labirent gibi dönemeçli odalardan geçirerek eskiden herhalde sarayın ana odalarının açıldığı, gölgeli, revaklı bir taraçaya götürür – boyu tam 1,5 km uzunluğunda olan bu taraça Körfez'in rüzgârlarını toplayarak baca gibi çeker. İmparator burada ailesi ve maiyetindekilerle birlikte serin serin dinlenirdi. Daha yukarılarda, doruk noktasında, Tiberius'un saltanat temsilcilerini kabul ettiği kocaman yuvarlak bir platform bulunur. Arka tarafında, bütün Napoli Körfezi'nin ve Napoli sahillerinin alabildiğine uzandığı, oraya inşa edilmiş bir Hıristiyan kilisesi sayesinde sapsağlam ayakta kalan platformda durduğunuzda, kendinizi dünyanın – daha doğrusu, Olympos Dağı'nın tepesinde hissedersiniz. Buraya Iuppiter (Jupiter) Villası adı verilmesi tesadüf değil; hayallere dalmış imparatorun huzuruna titreyerek getirilen devlet görevlileri ile elçiler, kendilerini Tanrılar Kralı'nın önüne çıkmış gibi hissederlerdi herhalde. Zaten böyle bir etki hesap edilmişti. Üstelik Tiberius Tanrı'nın gazabını saçmaya muktedirdi. Söylendiğine göre biri canını sıktığında (ki bunun için çok şey yapması gerekmezdi), oracıkta hemen aşağı atılıp kayalara vuran dalgalara gömülmesini buyururdu.

Roma İmparatorluğu pek çok yönüyle dünyanın görüp bildiği en büyük devletti. Tarihçilerin çoğu, onun mimari deneyimine ve şehir planlama seviyesine Avrupa'nın ancak modern çağın ortalarına doğru erişebildiği konusunda hemfikirdir. Oysa Roma'nın büyüklüğü maskelenmiş bir tiranlık yönetiminden geliyordu. İmparator bütün gücün tepe noktası, bütün kudretin, asaletin ve itibarın kaynağıydı. İskoçya'dan Ürdün'e kadar dünyayı dolaşan ünlü Roma yolları; buldukları yere havadan indirilmiş gibi görünen Suriye'den İspanya'ya kadar uzanan güzelim forumlarıyla şehirler, hamamlar, tiyatrolar, merkezden ısıtma ve sulama sistemleri; Hitler'in silahlı kuvvetleri Wehrmacht ortaya çıkana dek tarihin en büyük ölüm makinesi diye tanımlanabilecek korkunç lejyonlar: Hepsisi iradenin sonucuydu ve tek bir mutlak efendinin her buyruğuna itaat ederdi. Kasvetli Tiberius'un selefi Augustus

Caesar tarafından kurulan imparatorluk makamı, propaganda ve dalavere sahasıydı; bir tiran orada sözümona özerk cumhuriyetin sadece “birinci yurttaşı” sıfatıyla yasal, mütevazı kılığına bürünür ve unvanı sadece askerleri tarafından göklere çıkarılan “sahra kumandanı” ötesinde başka bir anlama gelmezdi. Oysa herkes bilirdi gerçeği. MS 1. yüzyılın sonunda imparatora *Dominus et Deus* diye hitap edilir oldu – yani, tıpkı kölelerin efendisi, yaşayan bir tanrı gibi, hayatın ve ölümün mutlak gücünü elinde tutan, bütün insanlığın sahibi. Genç imparator Hadrianus’un amatörce çizdiği tapınak planını eleştirecek kadar aptal, ünlü bir mimar “İmparator majestelerine hakaret” gerekçesiyle idam edilmişti. Üstelik Hadrianus sözde “İyi İmparatorlar”dan biriydi.

İşte bu kitabın araştıracağı etkili ve rahatsız edici bir tema: Tiranlık giderek yapıcı ya da yararlı bir güç olabilir mi? Bu açmaz çok eskilere dayanır. Büyük Aleksandros (İskender), Augustus Caesar, Büyük Constantinus, Charlemagne – hepsinin büyük hırs, gasp, savaş ve cinayet de söz konusu olmak üzere, müthiş iradeleriyle kendi insanlarına daha büyük güç ve refah getirdiği ya da en azından iç savaş ve kavgalarla geçen uzun aralardan sonra barışı ve düzeni yeniden sağladıkları ileri sürülebilir. Fakat bu durum demokrasinin *yegâne* meşru hükümet biçimi olarak görüldüğü bizimki gibi bir çağda bilhassa keskin bir açmazdır. İnsanın daha fazla özgürlük ve eşitliğe doğru ilerlemesi ile tiranlığın bir arada yürümeyeceği öğretilir bize. Rönesans, Akıl Çağı ve Aydınlanma’dan beri modern çağın, feodal zulüm ve cehaletten açık ve özgür toplumlara doğru insanlığın kararlı yürüyüşünü temsil ettiği öğretilir. Bir zamanlar tarihin Whig teorisi diye anılan, artık akademik tarihçiler arasında revaçta olmamakla birlikte İngilizce konuşulan ülkelerde kabul edilmiş yaygın görüş, Magna Carta’dan başlamak üzere İngiliz tarihinin daha geniş bireysel özgürlüğe, haklara ve keyfi iktidara, özellikle de 1776 Amerikan Devrimi’nin habercisi olacak 1689 Şanlı (İngiliz) Devrimi’ne yol açan kralların iktidarına anayasal sınırlar getirmeye doğru kararlı, büyük ölçüde barışçıl yollarla ilerlediğini savunuyordu.

Peki, bu gelişmeye Tudor Hanedanlığı’nın yaptığı katkıya ne demeli? VII. Henry, VIII. Henry ve I. Elizabeth katı bir mutlakiyet, Machiavelli usulü düzenbazlık ve daha önce İngiliz tarihinde görülmedik ölçüde bütün gücü hükümdarın elinde toplayan anlayışla yönetmişlerdi. VIII. Henry’nin her buyruğu dalkavuk parlamento tarafından kanun hükmünde kabul edilirdi. Zan altındaki siyasi veya dini düşmanlara çoğu zaman yargısız yerine getirilen gözaltı, işkence ve idam uygulamaları yaygındı (ve moderndi –Karanlık Çağlar denen dönemde bile nadir görülüyordu). VIII. Henry, İngiltere’ye Reform Hareketi getirmekle, Eski Kilise’yi yerle bir ederek katedrallerle manastırların tamamını, sanki 20. yüzyıldaki bombardımanlardan birine tutulmuşçasına

harabeye çevirmiş oluyordu. Yine de Tudor döneminin sonuna geldiğinde İngiltere'nin önemsiz ve geri kalmış bir krallık olmaktan çıkarak, kolu çoktan Yeni Dünya'ya uzanmaya başlayan, Avrupa'nın en güçlü askeri ve iktisadi güçlerden biri olmaya doğru dönüşümünün temelleri atılmıştı. Tıpkı Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi İngiltere açısından büyüklüğe giden yolda, hatta bir halkın özgürlüğe ve refaha kavuşmasında otokrasi bazen vazgeçilmez bir unsur olabilir mi gibi görünür. VIII. Henry çağa ayak uyduran, devleti sağlamlaştıran peş peşe gelmiş tiranlardan sadece biriydi. Napoléon, Stalin, Hitler ve Mao, hepsi sonradan gelecek ve her biri kendi korkunç saldırganlıkları, doymak bilmez itibar açlıkları ve mutlak otokratik otoriteleriyle milyonlarca insanın canına mal olan savaşlar ya da soykırım pahasına da olsa kendi halkları için gerekli iktisadi, askeri ve teknik ilerlemenin sağlanmasına yardım edeceklerdi.

Buradaki tamamımız bu: Hem özgürlükleri baskı altında tutan hem uygarlıklar inşa eden tiranlığın tuhaf seyri, geçmişinin kısa tarihi ve bugün yaşatıldığı yer. Göreceğimiz gibi, tiranlık sadece kurumlarla değil, aynı zamanda şahsiyetlerle ilgili – heybetli, bazen karizmatik, bazen matrak, daima hayranlık uyandırıcı ve korkutucu şahsiyetlerle. Bugün bile, öyle ya da böyle, devletin inşasında; daha büyük istikrarın, iktidarın ve refahın temelini atmada; hatta bazen er ya da geç demokratik özyönetimin kurulmasında onların rollerinin önemini göz ardı edemeyiz. Hele şu rahatsız edici ama kaçınılmaz sorudan, uluslararası ilişkiler dünyasında tiranlığın daha iyi veya daha kötü çeşitleri olup olmadığı – desteklediğimiz demokratik olmayan otorite türleri arasında, örneğin Arap Baharı'ndan bu yana Müslüman dünyasında yaşanan devrimlerde daha az kötüsü bulunup bulunmadığı sorusundan hiç kaçamayız. Mübarek mi, Mursi mi? Esad mı, Müslüman Kardeşler mi? Yoksa muhalefeti daha genel ifade etmek gerekirse, askeri diktatörlük mü, İslami aşırılık mı? Otoriterlik mi, totaliterlik mi? Bazı durumlarda üçüncü bir yol olmayabilir. Bu kitapta göreceğimiz gibi bu açmaz da uzun bir soyağacından gelir; burada tartışmaya açtığım bu durum bugün bize baskı güçlerine karşı demokrasi güçlerinin en üst seviyede net kazanımı için önemli bir yol gösterebilir.

Tiranlığın Üç Yüzü

Bu kitapta, Batı'nın (ama yalnızca Batı değil) tarihinden doğmuş başlıca üç tiranlık tipi bulunduğunu tartışacağım. Bunlar birbirlerinden tamamen kopuk olmadıkları gibi, ayrı türler olarak öne çıkarlar. Birincisi “bilindik” tiranlardır, bunlar hem en eski türdür hem bizim dünyamızda en bilinenlerdir. Bunlar özünde kendi kişisel mülkleriymiş gibi bir ülkenin ve toplumun tamamı üzerinde tasarrufta bulunmuş, kendi zevklerine ve çıkarlarına göre kendi kavimleri ile ahabalarını semirmek için sömürmüş

kimselerdir. Aristoteles'in deyişiyile, bir ülkeye kendi özel "hanesiymiş", onun "efendisi"ymiş gibi hükmederler. Böyle bir hükümdarın ülkesinden nasıl istifade ettiğini anlamamak mümkün değil – savaşta dayanıklı bir lider olabilir ve ekonominin büyümesine yardım edebilir. Ama nihayetinde her şey kendinin ve ailesinin kazancı ve zevki içindir. Platon'un *Devlet* adlı eserinde, sinik Sofist Thrasymakhos şöyle der: Eğer tiran insan sürülerini semirirse, bu sadece, er geç yapılacak kesim işleminde onları daha kârlı hale getirmek içindir. Bu tiranlar çaldıkları servet içinde yüzdükleri ve kanunlarla frenlenemedikleri için çoğu zaman (ama her zaman değil) hazcılık ve zalimlikte müthiş aşırılıklara kaçmışlardır. Syrakousai Tiranı I. Hieron'dan İmparator Nero'ya, İspanya'da General Franco'dan Nikaragualı Somoza ailesine, Haiti Devlet Başkanı Papa Doc (François) Duvalier'ye ve daha yakınlarda Mısır Başkanı Mübarek'e kadar bilindik tiranların tarihinden örnekler boldur.

İkinci tiran tipi reformculardır. Bunlar en üst seviyede itibar ve servet, ayrıca ne kanunla ne demokrasiyle sınırlanmış bir iktidar peşindedirler. Fakat bunlar yalnızca hazcı veya kâr güden kimseler olmazlar. Engellenmeyen otoritelerini kullanarak yapıcı icraatlarıyla yaşadıkları toplumu ve halklarını gerçekten de geliştirmek isterler. Örnekler arasında Büyük Aleksandros, Iulius Caesar, Tudor Hanedanı'nı, ayrıca "aydınlanmış despotlar" olarak XIV. Louis, Büyük Friedrich, Napoléon ve Mustafa Kemal Atatürk'ü sayabiliriz. Akli başında hiç kimse, Nero gibi, hırstan ve aşırı düşüncesizlikten başı dönmüş bilindik tiranlara nefretten başka bir şey duymazken, reformcu tiranların daha karmaşık durumu bunu biraz zorlaştırır çünkü onların kamu yararı için en iyisini yaptıklarına içtenlikle inanmış hayran kuklaları ile uyruğundakilerden meydana gelen geniş bir yandaş kitleleri olur. Çoğu zaman tiran değil, sıradan halkın savunucuları olarak görülürler. Savaş sayesinde halklarına yalnızca zaferi ve bağımsızlığı getirmekle kalmayan reformcu tiranlar, kentsel dönüşüm, hukuk, kamu sağlığı, eğitim ve zengin ile yoksul arasındaki ekonomik uçurumun kapanması gibi halkın durumunu iyileştirecek büyük çaplı projelere girişirler. Her ne kadar halkın saygısını tekellerinde tutmaları ve zorla aldıkları meşru unvanlarla bunu örtbas etmeleri zor da olsa, onların istediği uyruğundakilerin sırtından geçinen bir kavmin şefi veya hanı olmaktan çok daha fazlasıdır. İstedikleri, altüst olmuş bir dünyada insanlığın yararına düzen getirmekten daha azı değildir, bunun ödülü de sonsuz bir ün olacaktır, tıpkı daha erken dönemde yaşamış Nebukadnezar ya da Mısır firavunları gibi dünya çapında özenti tiranların ortaya çıkmasına yol açan bir dürtüdür bu. Kişisel yaşantılarında ekseriyetle çileci, en azından ölçülüdürler, kaprislerine yenilip zulüm uygulamaktan çok somut hedefler uğruna şiddete başvururlar ve askerleriyle aynı zorluklara katlanmaya hazırdırlar.

Üçüncü tip, binyıl tiranlığıdır. Bu hükümdarlar ne sadece obur ve sömürücü olan sıradan tiranlar ne yapıcı atılımlarda bulunan reformcu tiranlar olmakla yetinirler Bireyin topluluk içinde öne çıkmayacağı, her türlü ayrıcalık ve yabancılaşmanın sonsuza dek silineceği, geleceğin toplumunu doğuracak binyıllık bir tasarımı dayatma dürtüsüyle hareket ederler. Bu gruba Robespierre, Stalin, Hitler, Başkan Mao, Pol Pot ile bugünün Cihatçıları dahil edebiliriz. Devrimlerinin tüyler ürperten çelişkisi, yarının yaklaşan mükemmel uyumlu dünyası için bugün olağanüstü aşırı toplu katliama, savaş haline ve soykırıma gerek duymasından gelir. Ben buna, öldürmeye yönelik fikirlerle harekete geçmiş “ütopyacı soykırım” diyorum. Terörizmin psikolojisi ile aralarındaki bağlantı nedeniyle Giriş bölümünün sonraki satırlarında onlardan biraz daha söz edeceğim. Şimdilik akılda tutacağımız husus, bilindik ve reformcu tiranlar en erken zamanlardan bugüne dek insanlık tarihinde varolagelmekteyken, binyıl tiranlarının kesinlikle modern olduğudur, 1793 Jakoben Teröründen önce benzerleri görülmemiştir. Kimi onları Katharlar ya da Anabaptistler misali, dindar apokaliptisizmin (kıyametçilik) sekülerleşmiş hali diye görür, bunun nedenlerine kitabın sonraki sayfalarında döneceğim. Ancak bu benzetmenin uygun düştüğüne inanmıyorum. Binyıl tiranlarının ülkeleri için yaptıklarının reformcu tiran tipinin özellikleriyle örtüştüğü şüphesiz –Stalin de, Hitler de kendi ülkelerinin ekonomik ve teknolojik modernizasyonuna katkıda bulunmuşlardı. Kapalı kapılar ardında, bilindik tiran tipinin bazı çarpık aşırılıklarını yerine getirme eğilimleri vardır; ama aslında amaçları “siyasetin ötesine” geçer –“komünizm”in nirvanasına, “bin yıllık Reich” a veya “dünya çapında halifelik” e ulaşmak için bugünün dünyasını yıkmaktır istedikleri.

Tiranlığın tuhaf seyrine iyice girmeden önce, bu konuyla ilgili her şeyin, hangi kategoriye girerse girsin, bir dereceye kadar tartışmalı ve kaçınılmaz olarak nereden bakıldığına bağlı olduğunu vurgulamam gerekiyor. Thomas Hobbes’ın önyargılı görüşü doğrultusunda, kalkıp öküzümüzü hançerleyen birine tiran deriz; ama bize yardım eli uzatmasında ufacık bir gerçeklik payı varsa, o bir devlet adamıdır. Caesar’dan Hitler’e, tarihin başlıca tiranlarından bazıları hem adamakıllı hayranlık duyulan hem nefret edilen kimselerdi. Tiranlığın üç yüzünden verdiğim örneklere karşı çıkılabilir. İspanyolların çoğu Franco’yu taparcasına severdi. Gidin bir Türk’e, Atatürk hakkında ne düşündüğünü sorun, alacağınız yanıt bir Ermeni’nin ya da Yunan’ın diyeceklerinden bambaşka olacaktır. Burada amacım tiranlığa karşı ahlaki bir değerlendirme yapmaktan kaçınmak değil, bilakis, tiranlıklar arasındaki çeşitliliği ve özgür özyönetim karşısına koydukları farklı tehlikeleri anlamak suretiyle daha doğru bir değerlendirme yapmak.